

Дошкільне містечко

© Дошкільне містечко
2016

Дошкільне містечко № 5, 2016

СПОСОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена ЛІННІК,
доцент кафедри дошкільної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Сучасні підходи до побудови дошкільної освіти передбачають суб'єкт-суб'єктний вимір взаємодії вихователя та дитини, який стає можливим тільки в умовах діалогу як основної форми педагогічного спілкування. Діалог має бути природною формою взаємодії з дитиною починаючи з раннього віку. Для забезпечення діалогізму в навчанні треба вміти чути іншого, врахувати можливість існування позицій, відмінної від своєї, інших смаків. Діалогічність як життєва позиція педагога — найвизначальніший показник його професійної майстерності. Відтак проблема забезпечення діалогічності актуалізує суб'єктно-діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

Перш ніж говорити про особливості організації пізнавальних діалогів як ефективного методу формування філософських знань, звернемося до відомих ще з давньогрецьких часів сократичних діалогів як теоретичної платформи забезпечення діалогічності сучасного спілкування з дітьми.

Саме Сократ уперше в історії використав діалог як метод філософського пошуку істини та виховання духу й душі своїх співрозмовників.

Заслуга Сократа полягає в тому, що предметом своїх бесід він ставив «проблему життя», тобто будь-яке близьке кожному життєво важливе питання: любов, дружба, робота, виховання, осідання, діти, лідьське щастя, — а також ключові філософські категорії, як-от *хороше й погане, прекрасне й потворне*. За справедливим визначенням філософа і філолога Олексія Лосєва, філософія, створена Сократом, — не просто філософія життя, це філософія **для** життя. Кожний людині важливо замислитися над визначенням власного місця в житті. Саме це допомагає й рухатися до відкриття і прийняття істини.

Актуальні питання

Окрім змісту сократичних діалогів, важливим для нас є осмислення методів комунікативної взаємодії зі співрозмовниками.

| *Сократичний діалог складався з кількох взаємопов'язаних етапів.*

На **першому етапі** учасники зверталися до певної філософсько-світоглядної проблеми, яка поставала у вигляді запитання щодо трактування того чи іншого поняття, наприклад, що є *мудрість, хоробрість, чеснота, благо, прекрасне*. Тобто ініціатор розмови спонукав співрозмовників вітувати центральне поняття. Для розв'язання означеного термінологічного завдання вони мали узагальнити власний досвід щодо визначення змісту обраного слова. Стимулюючи мислення співрозмовників, Сократ не заважав їм розмірковувати вголос, «прикладався недосвідченим», «ховав знання предмета».

На **другому етапі** сократичного діалогу співрозмовники Сократа розв'язували порушену проблему на актуальному для них рівні, давали доступну для розуміння відповідь. У свідомості кожного учасника діалогу актуалізувалася досвід, пов'язаний з визначенням ключового поняття, а також уявлення, почуття, які виникали в процесі обговорення ключового слова. Для співрозмовників Сократа результат його власної діяльності, спрямовуваний запитаннями учителя, поступово прояснювався, ставав очевидним і, нарешті, сприймався як відкриття. Важливим було те, що сама ситуація діалогу є спільної діяльності змушувала людей шукати засоби вираження своїх думок, спонукала формулювати, висловлювати їх, переконувати співрозмовників у правильності власної позиції.

Запропонувавши своє оригінальне рішення, співрозмовники Сократа переживали ілюзію повного знання, ціковитого подолання проблеми. І тут на **третьому**, кульмінаційному, **етапі** Сократ розвінчував їх упевненість у власній правоті, піддавав сумніву, іронії, критиці думки своїх опонентів. Він підводив учасників розмови до розуміння того, що ситуація незавершена, знову актуальна, до думки про існування інших, кардинально протилежних точок зору. Так філософ надавав світоглядному діалогу нового імпульсу.

Паралельно з точкою зору співрозмовника Сократ формулював власну пізнавальну позицію з обговорюваної проблеми. Він уважно стежив за розбіжностями між учасниками діалогу, звертав увагу співрозмовників на думки, які суперечили одна одній, роблячи їх предметом спеціального аналізу та обговорення. Наявність кількох точок зору на проблему неминуче приводила до їх узгодження, узагальнення, що сприяло тим самим злагодженню уявлень учасників діалогу, розвитку особистості.

На основі аналізу методики організації сократівських діалогів видлимо у вигляді правил загальних принципів ведення бесіди, актуальній й донині:

- чітко усвідомлюючи мету й основний напрям майбутнього діалогу з дітьми, педагог може лише спрямовувати дитину до розв'язання поставленої проблеми — до правильної відповіді та має дійти самостійно;
- педагог має однаково ставитися до всіх своїх співрозмовників, незалежно від рівня успішності, який вони показали в ході розмови, враховувати їхній особистий досвід;
- від педагога передусім залежить загальне емоційне забарвлення розмови. Позитивному настрою учасників діалогу сприятимуть цінність наставника, його правдивість і простота у спілкуванні, вміння викликати у співрозмовників різні асоціації, пов'язані з обговорюваними поняттями. Адже лише особисті переживання та почуття педагога можуть викликати в дітей інтерес до проблеми, що обговорюється, стимулювати їхню власну активність, визначити суб'єктивну позицію.

Одним із провідних принципів формулювання педагогом запитань до дітей, застосування лексико-граматичних вправ, організації пошукової діяльності, починання з дошкільного віку, має бути **принцип багатоваріантності**. Він реалізується в різних навчальних ситуаціях і дає дитині змогу звінити до думки, що на одне її те саме запитання можуть бути різні відповіді, не замикатися в межах одного підходу, орієнтує на пошуки кількох способів розв'язання завдання.

Ефективним є також прийом ведення діалогу, запропонований психологом Жаном Піаже. Розташувавши групу дітей колом, він пропонував їм розповісти, що саме вони бачать, коли дивляться на предмет у середині кола. Адже діти, які дивилися на предмет спереду, і ті, що стояли позаду, сприймали картину по-різому. Розглядаючи будь-яку проблему, ми виходимо передусім з власного бачення, не уявляючи цілісної картини. Це допомагає дітям зрозуміти, чому можуть бути інші, також правильні, відповіді на одне запитання.

Принцип багатоваріантності можна реалізовувати з допомогою таких запитань до дітей, які припускають численні можливі варіанти відповідей. Причому педагог від початку орієнтує дітей не на одне, а на низку можливих рішень. Скажімо, можна запропонувати малюкам поміркувати над такими запитаннями: «Чому кінь не п'є воду зі склянки?», «Як швидко зробити світер важким?», «Як швидко охолдини гарячу воду?», «Як вибачитися перед людиною, яка не розуміє твоєї мови?» тощо. Багатоваріантними можуть бути лексичні завдання і вправи, як-от: дібрати слово-реакцію на певне стимульне слово.

12

Важливо не задовольнятися однією чи двома відповідями, а спонукати дітей до пошуку запитанням-стимулом: «Як сказати по-іншому?», «А ще як можна?», схвалювати будь-яке бажання сказати своє слово: «Літи, ви помігли, як Віталік цікаво сказав?».

В організації пізнавального діалогу значення мають найменші дрібниці, які можуть виявлятися вирішальними. Важливо навіть те, як сидітимуть діти під час діалогу. Краще, щоб вони бачили не лише педагога, а й інших дітей, і сприймали їх як співрозмовників.

Дорослий, який не стопіть над вихованцями, а сидить разом із ними на стільчику в колі, демонструє, що він один із них, хоч і головний, і сприймає дітей рівноправними партнерами у спільному пошуку істини.

Сутність пізнавальних діалогів полягає в тому, щоб допомогти вихованцеві в означенні сукупності знань знайти значущі для себе смисли. Отже, варто обирати теми, які наближають дітей до осмислення найважливіших законів природи (усе пов'язане з усім; нічого з нікуди не береться); природа знає краще, навччися її слухати) і соціуму (Я у світі не один; Моя свобода обмежена свободою іншого; взаємозалежність цінніша за ізоляційність). Сам педагог має осмислити ключову ідею як відповідь на запитання самого собі: «Що саме, яку життєве важливу інформацію (переконання, настанову) діти мають уясити на цьому занятті?». Щоб бути готовим до пізнавального діалогу, педагог має, звичайно, постійно працювати над собою, ставити передусім собі ті запитання, навколо яких потім будуватиме розмову з дітьми.

Доцільно визуалізувати процес відкриття істини. Цьому сприяє створення карт розумових дій. Оскільки здатність до символізації у дошкільнят ще формується, їм важко самим знайти власний символ, тож вихователь може запропонувати кілька символів, які допоможуть знайти саме той, що відповідає їхньому баченню суті досліджуваного поняття. Так, розбираючи поняття «рух», можна розглянути такі символи, як стрілка, крапка, квадрат, пряма, хвиляста, ламана лінія, і серед них знайти той, яким вони позначали б рух. А щоб визначитися з конкретними кроками до власної мрії, краще скористатися символом «пірамідка» або «рабінка», вершиною якої буде сама мрія, кожну ж сходинку дитина має наповнити змістовними етапами, що наближають до цієї мрії. Молодіжні школи завдання на символізацію можуть виконати самостійно.

13

З огляду на специфіку навчання в дошкільному дитинстві, не менш значущою для того, щоб діти могли знайти в пізнавальному діалозі власний смисл, є організація проживання дітьми ключової ідеї (проблеми, стійко досліджуваного поняття), апробування її на власному досвіді. Проживання, а не сприйняття інформації в готовому вигляді, акцентує увагу дітей на активному включені в процес пізнання, що неможливо без помінки як обов'язкової його складової. Позиція ж педагога у пізнавальному діалозі — прийняття помилки, її аналіз, знахдження її причин та способів вправлensia.

Більш розвиненим пізнавальним діалогом, проблемною бесідою, спрямованою на розв'язання проблемної ситуації, конфлікту думок, результатом якої є суб'єктивно нове знання, є полілог.

Ведення полілогу також передбачає паритетне спілкування, взаємодію дорослих та дітей навколо проблемної ситуації, що створюється, за допомогою читання тексту, опису життєвої ситуації чи введення нової інформації, яка суперечить уявленням і досвіду дітей. Це можуть бути не тільки філософські новелі, притчі, а й оповідання для дітей, казки, вірші, в яких певна проблема, центральне поняття, що потребує осмислення й обговорення на філософському занятті, представліні яскраво, очевидно. Іноді текст можна виокремити кілька ліній розгортаючи проблемну розмову. Отже, на основі одного тексту можна пропести навіть цикла заняття, знов і знов знаходити в ньому нові нюанси.

Конфлікт думок виникає у процесі обговорення тексту на етапі виведення проблеми дітьми, усвідомлення її як особистісно значущої.

Потім настає етап висування ідей та гіпотез, які діти черпають з власного досвіду (тобто етап подолання проблемної ситуації на актуальному рівні).

Кульмінаційний етап полілогу — створення зони найближчого розвитку, коли педагог, виокремивши найбільш значущі відповіді, веде дітей до нового рівня, нового знання. Саме це потребує від педагога найвищої майстерності.

Проілюструємо спосіб ведення полілогу, пов'язаний зі стимулюванням висловлювань дітей з наступним спрямуванням їх на знаходження таких прикладів і фактів, які б спростували їх, привели дітей до суперечності із самими собою, спонукавши до подальшого пошуку.

Вихователь. Чи є люди, які знають усе?

Діти. Так!

Вихователь. Хто, наприклад?

Діти. Мій тато! Учитель! Учені — такі люди, які знають все!

Вихователь. Давайте поміркуємо. Антон, чи знає твій тато, чому Маша сьогодні запізнилася на урок?

Антон. Ні.

Вихователь. Отже, всього він не знає, правильно? Далі міркуємо. Я — учитель, протя ж я не знаю, як, наприклад, побудувати космічний корабель. Як ви вважаєте, це погано, що я цього не знаю?

Діти. Так!

Вихователь. Чому?

Ярослав. Во ви нас цього не вчите.

Вихователь. Отже, мені не обов'язково це знати? Скажіть, а як ви гадаєте, гарний учений може одночасно вигадувати, як побудувати космічний корабель, та з'ясовувати, від чого померли динозаври?

Діти. Так! Ні, бо не вистачить часу!

Вихователь. Справді, що стати справжнім ученим та знатися на космічних кораблях, треба все життя цього вчитися.

Ангеліна. На динозаврі часу вже точно не вистачить.

Вихователь. Отже, вчені знають все-все?

Діти. Мабуть, ні.

Вихователь. То є така людина, що знає все на світі?

Кирило. Бог!

Вихователь. Алі Бог — це надлюдина. А я запитую про людей.

Кирило. Тоді ніхто.

Вихователь. А є на світі людина, яка, навпаки, нічого не знає?

Влада. Та, яка щойно народилася.

Вихователь. Не знає нічого взагалі? А хто його мама — знає?

Катерина. Так! У мене є маленький брат, так він тільки в мамі не плаче!

Вихователь. Ось бачите! Алі я згодна з тобою, Владо, що немовля знає дуже мало, проте з кожним днем дізнається все більше. А як ви дізнаєтесь про щось нове?

Діти. Тато розповідає! Учитель! З книжок! З телевізора! Від друзів!

Вихователь. Добре. Давайте з вами зараз придумаємо, як зашифрувати малюнок усії ваші відповіді, та намалюємо їх на значках.

Як бачимо, діалог є основою сучасної освітньої парадигми, альтернативної традиційній. Діалог не зводиться до комунікації суб'єктів, його сутність є значно глибше: це засіб культурного обміну цінічними смислами суб'єктів освітнього процесу у процесі комунікативної взаємодії. Навчальний діалог (полілог) має таку структуру: постановка проблеми; рішення питання на актуальному рівні учасників діалогу; відтворення проблемної ситуації на новому рівні. Реалізація діалогу відбувається на засадах принципу багатоваріантності.

15